

چالش‌های اقتصادی و فرهنگی پیش‌روی انقلاب اسلامی

حسن جوادی‌نیا^۱

سعید باقرپور^۲

چکیده

در دین مبین اسلام به اهمیت تأمین معیشت به عنوان رکن دینداری و حفظ کشور اشاره شده است. پس جزءنکاتی است که هم دانشمندان امروزی علم اقتصاد و صدر اسلام همواره با آن دست و پنجه نرم می‌کنند و همچنان ادامه دارد. چالش‌های اقتصادی پیش‌روی ایران را به طور کلی می‌توان به دو دسته‌ی داخلی و خارجی تقسیم کرد که داخلی شامل اسراف، تک محصولی بودن و خارجی تحریم را نام برد. بخشی دیگر از چالش‌هایی که جمهوری اسلامی با آن روبروست مربوط به بخش فرهنگ می‌شود که لازم است به دلیل موقعیت ویژه ایران در مبارزه با استکبار جهانی مسولان توجه بیشتری به مواردی مثل جنگ نرم تلاش در جهت گسترش بازتاب جهانی انقلاب اسلامی داشته باشند.

واژه‌های کلیدی: انقلاب اسلامی، چالش اقتصادی، رفاه اقتصادی، نظام، اقتصاد مقاومتی، فرهنگ.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

hasanjavadinia@yahoo.com

bagherpour1998@gmail.com

۱. مدرس تاریخ دانشگاه فرهنگیان

۲. دانشجوی کارشناسی علوم اجتماعی دانشگاه فرهنگیان

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۱۰/۱۳ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۱۲/۲۰

یکی از مشکلات اصلی نظام‌های حکومتی مشکلات اقتصادی است. یعنی نظامی که نتواند نیازهای زیستی مردم را برآورده سازد محکوم به نابودی می‌باشد. البته این مشکل از گذشته‌های دور نیز مطرح بوده است. مثلاً در دوران قبل از اسلام هم که زندگی و اقتصاد بر پایه‌ی کشاورزی بوده است. داریوش کبیر دستور داده است بر دیوار جنوبی کاخ آپاداناکنده کاری با این مضمون انجام دهند: خدایا این کشور را از دشمن، خشکسالی و از دروغ حفظ نماید. این سخنان نشان می‌دهد که حاکمان همواره نگران معیشت مردم و نهایتاً حکومت خود بوده‌اند. آنچه گفته شد از اهمیت پرداختن حکومت‌ها به معیشت مردم بوده است و برکسی پوشیده نیست.

در توضیح شرایط کمونیستی بعد از جنگ جهانی دوم می‌توان گفت: مارکوزه معتقد است که پس از جنگ جهانی دوم هم سرمایه‌داری و هم لیبرالیسم تغییر یافته‌اند به طوری که سرمایه‌داری جدید انحصارطلب است و اجازه‌ی رشد به همگان نمی‌دهد در نتیجه انحصار طلبی شبکه‌ای بودن و اداره کردن شرایطی رقم می‌خورد که در آن کارگر وضعیتی متفاوت با قبل از جنگ خواهد داشت زیرا آگاهی کارگر رکود می‌کند حتی اگر مواقعی آگاهی کارگران تحریک شود سرمایه‌داران جنبش آنان را سرکوب خواهند کرد. هر دو سرمایه‌داری است اما سرمایه‌داری مارکس جزیره‌ای است نه انحصاری (خاتمی ۱۳۹۴: ۴۳۰)

و سرانجام مشکلات معیشتی در سال ۱۹۸۹ موجب فروپاشی نظام شوروی شد. مشکلات اقتصادی در صدر اسلام هم مطرح بوده است. و پیامبر و اهل بیت به نکات زیادی در این زمینه اشاره کرده‌اند که در این باره به چند حدیث اشاره می‌کنم. پیامبر در حدیث معروفی می‌فرماید: نزدیک است که فقر به کفر بینجامد (بحارالانوار، بی تا: ۲۹/۷۲). امام علی هم فرمودند: فقرسبب نقصان دین و مشوش شدن عقل و جلب کینه‌هاست (نهج البلاغه ترجمه دشتی، حکمت ۳۱۹).

پس اینکه فقر همواره خطری برای ملک و دین بوده است شکی نیست. بنابراین می‌تواند برای نظام جمهوری اسلامی ایران هم خطرناک باشد. در این باره می‌توان به سخنان رهبری در دیدار اقشار مردم اشاره کرد: من نمی‌گویم تحریم‌ها اثر ندارد اما عمده‌ی مشکلات اقتصادی مربوط به عملکردهاست و هرچه عملکرد با تدبیر و به هنگام تر باشد اثرات تحریم کمتر است. ایشان

حقیقت مذاکره را در عرف سیاسی داد و ستد خواندند و خاطر نشان کردند. مافقط وقتی می‌توانیم وارد بازی خطرناک با آمریکا شویم که از لحاظ اقتصادی و سیاسی فرهنگی به اقتدار مورد نظر برسیم و فشارها و هوچی‌گری‌ها نتواند در ما اثر بگذارد اما در حال حاضر مذاکره به ضرر ماست. همچنین در تحلیل اقتصادی به صراحت گفتند وقتی ارز و سکه به صورت غلط توزیع می‌شود این توزیع دو طرف دارد و ما همواره نباید خریدار را سرزنش کنیم. در حالی که تقصیر بیشتر متوجهی توزیع کننده است. نمی‌گویم خیانت ولی خطای بزرگی مرتکب شده است. ایشان گفتند آنچه حائز اهمیت است مواجهه‌ی صحیح با مشکلات است. باید عمیقا باور کنیم که مشکلات با تکیه بر ظرفیت داخلی قابل حل است.

در این جا می‌خواهم نظر آدام اسمیت و تاکید آن بر فعالیت انسانی که دوی بخش زیادی از مشکلات کشور است را بیان کنم: آدام اسمیت برخلاف فیزیوکراتها (که زمین را منبع ثروت می‌دانستند و آدام اسمیت در اولین صفحه کتاب خود آن‌ها را مورد حمله قرار داده) به جای زمین فعالیت انسان را منبع ثروت و کار افراد را سرمایه اولیه هر جامعه قلمداد کرده است. برای اسمیت، کار لااقل در جامعه‌های ابتدائی معیار حقیقی ارزش قابل تعویض اشیاء است، و تمیز جامعه‌های متمدن از جوامع ابتدائی در افزایش ثروت ناشی از تقسیم کار است. تنها کار کشاورز مولد ثروت نیست بلکه کار همه افراد جامعه تولید ثروت می‌کند، ثروتی که با همکاران و تعاون همه افراد بدست می‌آید. با این ترتیب تفکیک طبقه بی حاصل از طبقه مولد بی معنی است و بی حاصل کسی است که کار نمی‌کند و همه احاد جامعه به مانند کارگران یک کارگاه بزرگاند که با تعاون و همکاری یکدیگر ثروت جامعه را فراهم می‌کنند (اسمیت ۱۳۵۷:۱۶).

فرهنگ: مجموعه ویژگی‌های رفتاری مکتسب اعضای یک جامعه (کوئن، ۱۳۹۴: ۵۸) مقاصد قابلیت‌ها و ظرفیت‌ها و اقدامات گوناگون رقبا و دشمنان در عرصه فرهنگی که به منظور ممانعت از موفقیت و ایجاد مخاطره در دستیابی به علایق مقاصد و منافع بنیادین و تخریب ارزش‌های فرهنگی و امنیت یک کشور اعمال می‌شود (سلیمی بنی ۱۳۸۵: ۲) که به آن تهدید فرهنگی گویند که ممکن است منجر به چالش فرهنگی درون یک کشور بشود.

ایجاد تحول و تغییر در نظام سیاسی اجتماعی اقتصادی فرهنگی از بارزترین نتایج یک انقلاب موفق است. انقلاب همزاد تحول است و بدیهی است که تحقق تحولات مورد نظر انقلاب مهم‌ترین نتیجه آن است. از میان عوامل گوناگون مطالبات مردم اصلی‌ترین محور حرکت این نهضت اسلامی بود. نظام جمهوری اسلامی از جنبه‌های مختلف با چالش‌های سیاسی و فرهنگی و اقتصادی روبروست. در این مقاله تلاش کرده‌ام به چالش‌های اقتصادی و فرهنگی بپردازم. امید آن که پرداختن به این قبیل چالش‌ها بتواند ما را در حل مسائل کشور یاری برساند.

پیشینه پژوهش

از جمله آثار پژوهشی اقتصادی می‌توان به مقاله «شیوه‌های مدیریت اقتصادی صحیفه سجادیه و تأثیر آن در اقتصاد مقاومتی» از حیدرپور می‌توان نام برد. که ریشه‌ی مشکلات اقتصادی کشور را در تولید ناکافی، توزیع ناعادلانه و مصرف ناصحیح و اعمال تحریم‌ها می‌داند. مقاله‌ی دیگری به نام «اقتصاد مقاومتی با محوریت تولید و اشتغال» که توسط اکرم حسین پور نوشته شده است. به بررسی اقتصاد مقاومتی و تأثیر تحریم‌ها می‌پردازد. «چالش‌ها و تهدیدات انقلاب اسلامی» از صادق سلیمی بنی که با محوریت آسیب شناسانه بررسی و استخراج شده است. مقاله «ایران پس انقلاب اسلامی و حزب الله لبنان تأثیرات و پیامدها» نوشته‌ی علی خسروشیری و مصطفی جوان به بررسی تأثیرات ایران بر حزب الله بر مبنای نظریه پخش می‌پردازد و معتقد است به دلیل همگرایی محیط ایران و حزب الله لبنان تأثیرپذیری شگرفی از جمهوری اسلامی دارد.

چالش‌های اقتصادی

یکی از چالش‌های دنیای امروز، مشکلات اقتصادی است. ریشه این مشکلات به سه مسئله عمده تولید ناکافی، توزیع ناعادلانه و مصرف ناصحیح بر می‌گردد. نظام جمهوری اسلامی ایران که علاوه بر این چالش فراگیر، بدلیل تحریم‌های اقتصادی دشمنان، تحت فشار نیز می‌باشد، این مشکل دوچندان و پرداختن به آن از اهمیت بالایی برخوردار است. دغدغه‌های مقام معظم رهبری و جهت گیری‌های شعار سال از حدود یک دهه پیش تاکنون، دلیلی محکم بر ضرورت انجام این پژوهش است. طرح اتقاد مقاومتی از سوی معظم له، به مثابه‌ی نسخه شفابخشی است که توسط

رهبر معظم انقلاب صرفاً برای مداوای بیماری اقتصادی تجویز و ابلاغ شده است. اقتصاد مقاومتی هم یک الگوی مقاومت اقتصادی برای مقابله با فشارها و تحریم‌های اقتصادی از طریق توجه به کار و کارآفرینی بنیانگذاری می‌کند، هم به مدیریت و اصلاح الگوی مصرف توجهی ویژه دارد و سعی دارد از طریق اصلاح نگرش‌ها و رفتارهای اقتصادی، یک مدیریت اقتصاد دینی را که برگرفته از روح دین است، در عرصه زندگی عملیاتی نماید. قرآن، نهج البلاغه و صحیفه سجادیه که چشمه‌های تغذیه‌کننده اقتصاد مقاومتی هستند، لذا از نظر محتوای و ماهیتی به آن وابسته است. هدف این پژوهش روزنمایی از شیوه‌های مدیریت اقتصادی صحیفه سجادیه می‌باشد که یکی از سرچشمه‌ها و از عناصر تأمین‌کننده روح اقتصاد مقاومتی است. با نگاهی موشکافانه به لایه‌های زیرین دعا‌های صحیفه سجادیه، به این حقیقت آشکار می‌شود که ریشه مشکلات اقتصادی، بیش از آن که به کاستی‌ها و کمبودها برگردد به فرهنگ مدیریت و رفتارهای ناصحیح بر می‌گردد. بهترین راهکار برای برون رفت از این چالش که در این پژوهش پیشنهاد گردیده است بازسازی فرهنگ، اصلاح نگرش و مدیریت بر رفتارهاست که صحیفه سجادیه بهترین منبع در این زمینه است. این پژوهش به خوبی توانسته است شیوه‌ی مدیریت اقتصادی امام سجاد علیه السلام را بازخوانی و در قالب راهبردهای اقتصادی دسته‌بندی نماید. شیوه‌های مدیریتی استخراج شده می‌تواند نقش مهمی در عملیاتی‌سازی اقتصاد مقاومتی ایفا نماید. استخراج حدود چهل و پنج راهبرد مدیریتی در بعد اقتصادی، یکی از نوآوری‌ها و از نتایج پرکاربرد این پژوهش می‌باشد. نتایج این تحقیق گویای این حقیقت است که: چون روح اقتصاد مقاومتی نشأت گرفته از مبانی دینی به خصوص صحیفه سجادیه می‌باشد، لذا می‌توان از شیوه‌های مدیریت اقتصادی این کتاب مقدس در پویایی و عملیاتی‌سازی اقتصادی مقاومتی استفاده نمود (حیدرپور، جعفری، منور ۱۳۹۷: ۱).

اقتصاد مقاومتی یک مجموعه کامل است که بایستی به همه ابعاد آن توجه شود تا به آن نتیجه مطلوب و اثربخش به دست یافت تحریم، واژه‌ای است که پس از انقلاب اسلامی همواره به عنوان ابزاری جهت تضعیف نظام اقتصادی ایران و توسط کشورهای به ظاهر توسعه یافته اما مستبد بر مردم ایران تحمیل شده و در چنین شرایطی، برای جلوگیری از توقف پیشرفت و توسعه

کشور، لازم است الگوی اقتصادی متناسب با شرایط و به هنگام تری در کشور حاکم باشد که این الگو اقتصاد مقاومتی است. اقتصاد مقاومتی در واقع تشخیص حوزه‌های فشار و نقاط ضعف و تلاش برای کنترل و بی اثر کردن آن‌ها و تبدیل تهدیدها و تحریم‌ها به فرصت‌های سازنده و رشد دهنده است. یکی از اصلی‌ترین شاخص‌های اقتصاد بحث تولید و اشتغال همراه آن است افزایش تولید در نگاه اول به معنای رونق چرخ اقتصاد و در ادامه کاهش وابستگی و واردات و افزایش اشتغال، افزایش سطح معیشت مردم، افزایش سرمایه‌گذاری داخلی و ارتقای فعالیت بخش خصوصی، افزایش سطح بهره‌وری سازمانی و کارآفرینی و حجم واردات، تحقق عدالت اجتماعی و بهبود شاخص‌های توسعه‌ی اجتماعی در نتیجه افزایش قدرت اقتصادی جامعه و... است. تولید و اشتغال در امر اقتصاد به ویژه اقتصاد مقاومتی بسیار حائز اهمیت است. (حسین پور، ۱۳۹۶: ۱ و ۲ و ۳) در تقسیم‌بندی کلی می‌توان به دو دسته‌ی درونی و بیرونی تقسیم کرد.

چالش‌های درونی:

وابستگی به نفت و اقتصاد تک محصولی:

موضوع‌رهایی از صادرات تک محصولی که اقتصاد کشور و توسعه آن را متأثر از یک محصول می‌نماید و علاوه بر آن نوسانات قیمت در بازارهای جهانی که باعث نوسانات اقتصادی کشور هم می‌شود، یکی از مهمترین دغدغه‌های دولت مردان و سیاستگذاران بازرگانی و اقتصادی می‌باشد. در شرایط کنونی اقتصاد ایران، توسعه صادرات غیرنفتی از مهم‌ترین مسائل سیاسی و اقتصادی است که باید مورد توجه مسئولان کشور، اقتصاددانان و محققان قرار گیرد. از این رو آگاهی از سیاست تشویقی اعمال شده در جهان و همچنین بررسی لوایح و قوانین به منظور تشویق و افزایش توسعه صادرات در داخل کشور، جهت رهایی از اقتصاد تک محصولی امری ضروری است. توسعه صادرات غیرنفتی نه تنها از دیدگاه ارز آوری آن، بلکه از نظر ایجاد اشتغال در داخل کشور از اولویت ویژه‌ای برخوردار است. (آهنگری و خیاطیان، ۱۳۹۴: ۱ و

بالا رفتن درآمد ناخالص کشور سبب استقلال نمی‌شود؛ اما بحران اقتصادی به سبب اقتصاد تک محصولی موجب رکود است. چراکه این گونه اقتصاد در برابر بحران‌ها بسیار شکننده است. از ابتدای انقلاب تاکنون تلاش‌های زیادی در جهت کاهش وابستگی به نفت صورت گرفته است. اما کافی نبوده است (عیوضی، هراتی، ۱۳۹۰: ۲۰۸)

از نفت به‌عنوان یک موهبت الهی که در اختیار کشور ما قرار داده شده است، باید در نقش عاملی سرعت‌بخش در راستای توسعه و پیشرفت کشور استفاده نمود و بسیاری از کشورهای پیشرفته‌ی اقتصادی دنیا علاوه بر نداشتن نفت -نه به‌عنوان عامل توسعه و یا نهاده‌ی تولید- از بسیاری مواهب دیگر کشورمان مانند وسعت بالا، چهارفصل بودن، سطح بالای خاک قابل کشت، دسترسی به آب‌های آزاد و بین‌المللی، دارا بودن معادن غنی کانی‌ها، وجود جاذبه‌های گردشگری فرهنگی و مذهبی و تاریخی، نیروی انسانی با سطح هوش بالا و... محروم‌اند و هر کدام، تنها چند عامل از این عوامل را دارا می‌باشند و با به‌کارگیری آن‌ها توانسته‌اند به سطحی قابل قبول از یک اقتصاد امن دست یابند.

به‌عنوان مثال، کشور ژاپن به‌عنوان یک اقتصاد پیشرفته، از حیث وسعت کوچک‌تر از بسیاری استان‌های کشور می‌باشد و اکثر جزایر و خاک آن کوهستانی و آتشفشانی است ولی با همکاری‌های دولت در بخش صنعت و نیز سرمایه‌گذاری گسترده در فناوری‌های پیشرفته، به‌عنوان یکی از پیشگامان عمده در صنعت و تکنولوژی دنیا شناخته شده است و جمعیتی بیش از جمعیت ما (حدود ۲ برابر) را در خود جای داده و از طریق به‌کارگیری علم و تقویت صنعت و دانش‌بنیانی صنایع، با یک برنامه‌ریزی منسجم به اقتصاد سوم جهان مبدل شده است. در همین زمینه نیز می‌توان به کشورهای دیگری مانند ترکیه، کره‌ی جنوبی، اندونزی و مکزیک اشاره کرد که در شمار کشورهای پیشرو در اقتصاد جهانی به‌حساب می‌آیند

یکی دیگر از آفات اقتصادی فساد مالی و بی‌انضباطی اقتصادی است: از جمله آفت‌هایی که می‌تواند به انقلاب اسلامی آسیب بزند فساد مالی و بی‌انضباطی اقتصادی است. رهبری در این باره می‌فرماید: بدترین فساد‌ها این است که کسی دچار فساد مالی و اقتصادی بشود و از بیت‌المال برای منافع شخصی و پُرکردن جیب خود تغذیه کنند. امروز در جمهوری اسلامی اگر

احساس کنیم که زندگی به سمت اشرافی گری می‌رود بلاشک این انحراف است ما باید به سمت زهد حرکت کنیم. نمی‌گوییم زهدهای آنچنانی که متعلق به اولیا خداست نه مسولان درجه یک و دو تا رده‌های پایین تر باید زهد داشته باشند بعد به عامه‌ی مردم برسد.

بر همین اساس از آفت بی انضباطی مالی در مردم و اسراف هم سخن گفته‌اند: عزیزان من در کشور ما اسراف زیاد می‌شود. اسراف نان آب برق کالاهای گوناگون اسباب بازی بچه و در وسایل تجملاتی. عزیزان من این اسراف همان کاری را با کشور می‌کند وه دشمن می‌خواهد. بنا براین فساد مالی و بی انضباطی اقتصادی در مسولان و مردم می‌تواند آسیب گونا گونی پدید بیاورد. (نصری، ۱۳۸۹: ۳۳۷)

در اینجا به برخی آمار از اسراف ما ایرانیان می‌پردازیم:

سالی ۳۵ میلیون تن دور ریز غذا در ایران. این عدد را چند بار در ذهن خود تکرار کنید. حتی بدون تکرار کردن هم، دود از سر آدم بلند می‌کند. این رقم معادل غذای ۱۵ میلیون نفر است. سهم شما از این رقم چقدر است؟ بله، شما! لطفاً با خودتان روراست باشید. به گزارش ایسنا به نقل از روزنامه «ایران»، هدر رفت مواد غذایی طیف وسیعی دارد. از ضایع شدن محصولات کشاورزی گرفته تا دور ریز غذا و محصولات غذایی در منازل، رستوران‌ها و سایر اماکن. بر اساس آمارها ۳۰ درصد ضایعات مربوط به نان، ۳۰ تا ۵۰ درصد مربوط به میوه‌ها و سبزیجات و ۱۰ درصد مربوط به برنج است. ۲۵ درصد هم به خرما اختصاص دارد.

بر اساس اعلام فائو، در خاورمیانه هر سال ۲۱۰ کیلوگرم ماده غذایی به ازای هر نفر به هدر می‌رود و این نشان می‌دهد که مردم خاورمیانه به لحاظ فرهنگی، پرمصرف و البته اسرافکار هستند. با یک ضرب و تقسیم ساده، می‌فهمیم که این آمار در ایران حتی بالاتر است. در ایران به ازای هر نفر، ۳۷۵ کیلوگرم مواد غذایی در سال هدر می‌رود. حالا دیگر خودتان محاسبه کنید با این میزان چند گرسنه را می‌توان سیر کرد. دقیقاً به همین دلیل هم هست که باید نسبت به آمارها حساسیت نشان داد تا در این باره کارهای اساسی صورت گیرد.^۳

۳. سایت ایسنا ۲۳ خرداد ۱۳۹۵

آنچه گفته شد مشکلات اقتصادی و چالش‌های اقتصادی داخلی است اما از منظر بیرونی هم جمهوری اسلامی ایران با چالش‌های بین‌المللی فراوانی روبروست. یکی از کشورهایی که به دلیل حرکت خلاف جهت بین‌المللی همواره مورد تحریم واقع شده است ایران است. ایران در سال‌های قبل از انقلاب به وسیع‌ترین شکل ممکن با آمریکا رابطه داشته است. و به آمریکا وابسته است. ولی به یکباره در سال ۵۸ ایران را تحریم کرد و انگلیس کانادا فرانسه ژاپن و آلمان به تحریم‌ها پیوستند و از سوی دیگر خرید نفت را از ایران ممنون کردند که تا دوران کنونی ادامه داشت. (نصری، ۱۳۸۹: ۳۱۲)

شروع بحران اقتصادی جهان اکثراً در بورس آمریکا نهفته است. و به اروپا و دیگر نقاط دنیا منتقل می‌شود. بحران‌های ۱۹۲۹ و ۱۹۳۰ از جمله‌ی آن‌هاست در ۱۹۸۷ هم بحران ۵۰ میلیارد دلاری به پس انداز کنندگان آسیب زد. نکته مهم این است که بحران‌ها ایران را هم تهدید می‌کند ولی ایران به دلیل تحریم و نداشتن ارتباط تنگاتنگ با دنیا تا حدودی از این آسیب‌ها می‌تواند بکاهد. (عیوضی، هراتی، ۱۳۹۰: ۹۴)

آنچه گفته شد برخی چالش‌های اقتصادی پیش‌روی انقلاب است. که یکی از راهکارهای آن متوسل شدن به اقتصاد مقاومتی و روش‌های مربوط به آن است. مردمی کردن اقتصاد، تقویت فرهنگ کار و تولید، کاهش وابستگی به ذخایر زیرزمینی، اصلاح الگوی مصرف و پرهیز از اسراف، حمایت از تولید ملی، استفاده حداکثری از همه ظرفیت‌ها، روح خودباوری و خوداتکایی و توجه به اقتصاد دانش‌بنیان می‌تواند به راحتی مشکلات کشور را برطرف نماید. بر این اساس مبنای اقتصاد مقاومتی باید مبتنی بر اقتصاد اسلامی باشد تا بتوان علاوه بر در امان ماندن از بحران‌های اقتصاد سرمایه‌داری مانند بحران نظام بانکداری و نرخ بهره، بحران بدهی و اعتبار و بحران‌های جمعیتی، از ظرفیت‌های اقتصاد اسلامی نیز بهره کافی ببرد و تحت تأثیر تغییرات فرهنگی - اجتماعی ناشی از اقتصاد سرمایه‌داری قرار نگیرد یعنی اقتصادی که ریشه در جهان‌بینی توحیدی دارد و مقوله‌های مادی، معیشت و معنویت را در یک تفسیر و یک الگوی ویژه دنبال می‌کند. آنچه که رهبر فرزانه انقلاب (مد) بر آن تأکید می‌ورزند، این است که «همه ما به خصوص مسئولان قوای سه‌گانه، شخصیت‌های اجتماعی و آحاد مردم باید در مسیر تحقق این شعار مهم،

حیاتی و اساسی، یعنی اصلاح الگوی مصرف در همه زمینه‌ها، برنامه‌ریزی و حرکت کنیم تا با استفاده صحیح و مدبرانه از منابع کشور، مصداق برجسته‌ای از تبدیل احوال ملت به نیکوترین حال‌ها، ظهور و بروز یابد (مجله جامعه شماره ۱۰۸: ۳۰)

چالش‌های فرهنگی

الف) جنگ نرم:

جنگ نرم عبارت است از تلاش عمدی و برنامه‌ریزی شده یک دولت به منظور ایجاد یا بهره‌گیری از نارضایتی‌های داخلی و چالش‌های اجتماعی کشور حریف برای دستیابی به اهداف و منافع مورد رقابت با توجه به این تعریف جنگ نرم را اینگونه بیان می‌کنند. وضعیتی که تهدید نرم به فعلیت می‌رسد و دوسیستم را درگیر تغییر یا حفظ نظام مستقر می‌سازد (گروه مطالعات جنگ نرم ۱۳۸۴: ش ۳ و ۴ صص ۱۶-۱۷)

برخی تاکتیک‌های جنگ نرم:

۱- جنگ رسانه‌ای: در جنگ روانی تبلیغاتی با بهره‌گیری از رسانه‌های قدرتمند و اثرگذار بر افکار عمومی تلاش می‌شود ملتی از لحاظ فکری و اعتقادی از هویت و توانمندی خود چشم‌پوشد و تمایلات و رفتار خود را بر اساس خواست مراکز قدرت و سلطه شکل بدهد. بنابراین جنگ روانی تبلیغاتی در سال‌های پس از دفاع مقدس به گونه‌ای گسترده علیه انقلاب اسلامی و ملت بزرگ ایران به کار رفت و هنوز هم در موضوعات گوناگون ادامه دارد. که برخی از آن عبارت است از: اتهام‌تروریست بودن ایران-اتهام‌ساختن سلاح‌های اتمی-اتهام نقض حقوق بشر-اتهام عدم کارآمدی ولایت فقیه (نصری ۱۳۸۹: ۳۲۰)

۲- بنابراین یکی از پدیده‌هایی که در هنگام جنگ نرم رخ می‌دهد، بمباران استراتژیک است. که علاوه بر از بین بردن تاسیسات زیربنایی اهداف روانی را مورد هدف قرار می‌دهد که همان تضعیف روحیه اراده و ایجاد یاس در جامعه است. (ضیایی پرور ۱۳۸۶: ۱۲)

۳- تکرار: در این روش با تکرار پیام سعی می‌شود مقصود معین به مخاطب القا شود تا در ذهن او جای افتد. تکرار از نظر روان‌شناسی در شکل‌گیری عادت بسیار سودمند است. بویژه اگر با دقت همراه باشد بدون تکرار تثبیت و تقویت دقیق تر عادت میسر نخواهد بود. روش تکرار از قواعد خاصی پیروی می‌کند به این بیان که فاصله تکرار نباید آنقدر زیاد باشد که منجر به محو آثار قبلی شود و نه چنان کوتاه باشد که ملال‌انگیز و خسته‌کننده باشد. به بیان دیگر تکرار مانند ضربات پایایی چکشی است که سرانجام میخ را به داخل می‌راند (عیوضی، هراتی، ۱۳۹۴: ۲۰۳)

اهداف جنگ نرم

استحاله فرهنگی: قدرت نرم فرهنگی روی ذهنیت‌ها سرمایه‌گذاری می‌کند و از جذابیت برای ایجاد اشتراک در ارزش‌ها و هنجارها و خواسته‌ها بهره می‌جوید. تهدید نرم زمانی اعمال می‌شود که یک کشور سایر کشورها را وادار کند که چیزی را بخواهند که خود می‌خواهد. توانایی تأثیر بر آنچه دیگر کشورها می‌خواهند با عواملی نظیر فرهنگ و ایدئولوژی و نهادها ارتباط برقرار می‌کند (جوادی نیا و علمداری، ۱۳۹۷: ۸)

تفرقه: عاملان تهدید نرم در پی آن هستند تا با نفوذ در افکار عمومی زمینه را برای تغییر رفتار فراهم سازند و در جهت تقویت نارضایتی‌های ملت از دولت در زمینه‌های مذهبی سیاسی اجتماعی و تلاش برای بحرانی نشان دادن وضعیت داخلی کشور ایجاد نابه‌سامانی در کارآمدی دولت و در نهایت ایجاد تفرقه در بین مردم و بدبین کردن آن‌ها نسبت به هم اقدام کنند (امام جمعه زاده و مرتضوی امامی زواره‌ای، ۱۳۹۱: ۱۰۵)

ب) برون رفت از عالم غربی:

روشنفکران غرب‌گرای مذهبی بریده از سنت الهی می‌گویند: ما با تاکید بر انقلاب اسلامی از غرب عقب افتاده‌ایم غافل از اینکه انقلاب اسلامی حرکتی است در جهت برون رفت از عالم غربی و یک نوع جهت‌گیری است در راستای روح حقیقت جویی و بر همین اساس باروح غربی که سالهاست به حقیقت پشت کرده درگیر است. انقلاب اسلامی اوج خودآگاهی تاریخی ملتی است

که زهرنیست انگاری غرب را با جان خود احساس کرده و راه برون رفت آن را پیدا کرده است (طاهرزاده، ۱۳۹۰: ۱۰۱)

پالایش فرهنگ خودی از ناسره های وارداتی فرهنگ غربی در جامعه‌ای که سالیان دراز زیر موج خودباختگی فرهنگی در حال نابودی بوده است. بیش‌ترین توجه بنیان‌گذاران جمهوری اسلامی را به خود جلب کرده بود. عدم تناسب این فرهنگ وارداتی بانظام ارزشی موجب دوگانگی و خودباختگی بخشی از جامعه جوان کشور بود. این تهاجم آشکار فرهنگی که هدفی جز استحاله و خودباختگی نداشت خطرات بالقوه و بالفعل زیاد برای متوجه فرهنگ ملی کرده بود از این رو بیش از هر چیز جهت‌گیری کلی انقلاب اسلامی در جهت زدودن آثار مهلک این تهاجم بود (عسگری ۱۳۸۱: ۶۱)

از دیدگاه امام خمینی مهم‌ترین بعد استقلال نفی هرگونه وابستگی به نیروهای خارجی است. به بیان دیگر هدف از استقلال تصمیم‌گیری‌های کشور مبتنی بر منافع و مصالح کشور است. استقلال طلبی در انقلاب اسلامی موجب تقویت برابری دولت‌ها و حاکمیت‌ها و تحقق حقوق الهی و انسانی ملت‌ها در نظام بین‌المللی و از سویی سبب تضعیف سلطه قدرت‌های بزرگ بر خاورمیانه است. در واقع انقلاب اسلامی با افشای ماهیت سلطه‌گرایانه و سیاست‌های یک‌جانبه‌گرایانه قدرت‌های بزرگ توانست بر اسطوره‌ی شکست‌ناپذیری آن‌ها خط بطلانی کشید و بستری مناسب برای حرکت‌های مستقل و آزادی‌بخش فراهم سازد (عیوض و هراتی، ۱۳۹۴: ۱۶۵)

ج) بیداری اسلامی و اثرگذاری انقلاب اسلامی بر کشورهای دیگر

قرن‌های متمادی کشورهای اسلامی مورد تاخت و تاز بیگانگان قرار داشت جنگ‌های صلیبی و تهاجم تیمور و مغول و سپس استعمارگران اروپایی مثل هلند و فرانسه و انگلیس بر خاورمیانه موجب به بردگی کشیده شدن ملت‌های مسلمان و سرانجام مانع رشد و توسعه شد. اما پدیده‌ی انقلاب اسلامی ایران فصل‌نویس و الگویی بود که با ایجاد امید و نشاط برای ملل اسلامی و جنبش‌های مردمی مبارزه‌کننده با استعمارگران صحنه تحولات منطقه را تغییر داد آنگونه که امروز در حال بازگشت به هویت و قدرت خود و مقابله جدی با غرب و استعمارگرانند.

حزب الله لبنان

پس از آنکه امام موسی صدر توسط عمال قذافی به طرز مرموزی ربوده شد، همزمان و بافاصله‌ی زمانی اندکی اسرائیل به لبنان حمله کرده و بیروت را به اشغال خود درآورد که شروع اختلافات در جنبش امل در غیاب امام موسی صدر بود. دبیرکل جنبش امل با به فراموشی سپردن خیانت‌ها راه دوستی با اسرائیل رادرپیش گرفت ولی اصولگرایان امل با این امرمخالفت کردند و درگیری بالا گرفت و موجب شکاف تا اعماق گروه شد. نتیجه این شد که امل به دوپاره تقسیم شد بخشی از نیروها به رهبری نبیه بری خواستار الحاق به جبهه نجات ملی لبنان شدند و برخی دیگر با پایبندی به اصول امام موسی صدر و انقلاب اسلامی به مقاومت پرداختند. سیدحسین موسوی، شیخ صبحی طفیل، سیدعباس موسوی و سیدابراهیم امین و سیدحسن نصرالله از امل جدا شدند و با شعار مقاومت در برابر اشغالگران اسرائیلی ایستادند تا با حرکت در راه امام خمینی به آرمان‌های امام موسی صدر دست یابند لذا با ائتلاف با گروه‌های خارج از جنبش حزب الله را تأسیس نمودند. نخستین عملیاتی که علیه رژیم اسرائیل به اجرا درآمد یک عملیات استشهادی توسط احمد قصیر بود که منجر به هلاکت نه نفر نظامی شد. (جعفرپورکلوری، ۱۳۹۰: ۱۰۷)

پیروزی انقلاب اسلامی نقطه‌ی عطفی برای شیعیان لبنان بود. از آنجاکه پیروزی انقلاب پایه‌های سست حکومت‌های مرتجع منطقه را به لرزه درآورده بود همه‌ی آن‌ها برای خفه کردن انقلاب اسلامی وارد عمل شدند. اولین عکس‌العمل آن‌ها در لبنان بود (که قبل از ماجرای جدایی حزب الله است) شروع به مخالفت صریح و روشن و دشمنی با تنها سازمان طرفدار انقلاب اسلامی یعنی امل کردند (چمران ۱۳۶۲: ۴۱۳)

در سال‌های قبل از انقلاب ایران روحانیون جوان زیادی در نجف تحصیل می‌کردند. که این افراد در آنجا با اندیشه‌های امام خمینی آشنا و بعدها در لبنان از مروجان اندیشه‌ی ایشان شدند افرادی نظیر ابراهیم حسن، عباس موسوی، سیدحسن نصرالله، صبحی طفیلی، راغب حرب در دهه ۱۹۷۰ در نجف تحصیل می‌کرد و بعدها از رهبران شاخص حزب الله شدند (نورتون، ۱۳۸۰: ۱۰۴)

نتیجه گیری

از آنچه گفته شد می‌توان اینگونه برداشت کرد که بیش‌تر از علل مشکلات عدیده‌ی اقتصادی کشور را باید در داخل جست و جو کرد و به بررسی و پیدا کردن راه‌حلی مناسب اقدام کرد. طرح اقتصاد مقاومتی که سال‌هاست از سوی رهبری مطرح شده است می‌تواند دوا‌ی خوبی برای اقتصاد بیمار ما باشد که از سویی آن را از وابستگی به نفت برهاند و از سویی دیگر نقشه‌های دشمن در زمینه‌ی تحریم کردن کشور و از پای درآوردن اقتصاد آن را خنثی کند. البته در این زمینه هم همت مسولین در اعمال این طرح و هم همراهی مردم در موارد گوناگونی مثل رعایت اسراف نکردن و... را نیازمند می‌باشد. امروزه هجوم به کشورها علاوه بر مسایل نظامی و اقتصادی به مسائل فرهنگی هم مربوط شده است. و از طرفی بی‌توجهی به فرهنگ و هویت افراد می‌تواند بی‌هویتی را که ممکن است منجر به تفرقه شده و اصل نظام را با خطر مواجه سازد به ارمغان بیاورد. پس باید با برنامه‌ای منسجم و شناساندن هویت ملی و مذهبی جوان ایرانی به او اعتماد به نفس در جهت حرکت روبه جلو داد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

- نهج البلاغه (۱۳۸۵). ترجمه علی شیروانی، تهران: انتشارات دارالعلم، چ ۵.
- آهنگری و خیاطان (۱۳۹۴). اقتصاد تک محصولی و راه‌های برون رفت از آن، کنفرانس ملی رویکردهای نوین در علوم مدیریت، اقتصاد و حسابداری سال.
- اسمیت، آدام (۱۳۵۷). ثروت ملل، ترجمه سیروس ابراهیم زاده، تهران انتشارات پیام.
- امام جمعه زاده سیدجواد، مرتضوی امامی زواره، سیدعلی (۱۳۹۱). تحلیل تطبیقی مفاهیم فتنه و جنگ نرم، فصلنامه علمی-پژوهشی پژوهش‌های انقلاب اسلامی، انجمن انقلاب اسلامی ایران، س ۱ ش ۳.
- جوادی نیا، حسن و علمداری، حسین (۱۳۹۷). استراتژی‌های جمهوری اسلامی ایران برای مقابله با جنگ نرم.
- حیدرپور، جعفری، منور (۱۳۹۷). شیوه‌های مدیریت اقتصادی صحیفه سجادیه و تأثیر آن در اقتصاد مقاومتی، نخستین کنفرانس ملی تحقیق و توسعه در مدیریت و اقتصاد مقاومتی.
- حسین پوره اکرم، (۱۳۹۶). اقتصاد مقاومتی با محوریت تولید و اشتغال، چهارمین کنفرانس اقتصاد و مدیریت کاربردی با رویکرد ملی، بابل‌سر.
- خاتمی محمود، (۱۳۹۴). مدخل فلسفی غرب معاصر، تهران: بی نا، چ ۳.
- سلیم بنی، صادق (۱۳۸۵). چالش‌ها و تهدیدات فرهنگی انقلاب اسلامی، فصلنامه پیام، ش ۸۱.
- ضیایی پرور حمید (۱۳۸۶). قانون اساسی، جنگ نرم، جنگ رسانه‌ای، ج ۲، تهران: موسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین المللی ابرار معاصر.
- عیوضی، هراتی (۱۳۹۴). درآمدی تحلیلی بر انقلاب اسلامی، دفتر نشر معارف.
- قربان زدهسوار، قربانعلی، قلخان‌باز، خلیل، رحمتی، مهدی (۱۳۹۱). «جنگ نرم و امنیت اجتماعی»، فصلنامه علمی-پژوهشی پاسداری فرهنگی انقلاب اسلامی، س ۲، ش ۶.
- کوئن، بروس (۱۳۹۴). درآمدی به جامعه‌شناسی، تهران، نشر توتیا.

نصری محسن (۱۳۸۹). ایران دیروز امروز فردا، قم: نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه-
ها، چ ۳.

نورتون، آگوستوس ریچارد (۱۳۸۲). لبنان جدال داخلی و ارتباط با ایران، انقلاب ایران و
بازتاب‌های جهانی آن، ترجمه محسن مدیرشانه چی، تهران: مرکز بازشناسی اسلام و ایران.

